

Реализација платног промета са иностранством

Међународни платни промет, или платни промет са иностранством како се често назива обухвата сва плаћања и наплате између физичких и правних лица једне земље са лицима која се налазе у другим земљама, без обзира на основ по коме се врши плаћање и наплаћивање.

Обављање платног промета са иностранством у смислу техничке реализације прописује Централна банка земље.

Конкретно међународна плаћања се обавља искључиво преко банака и у девизама, односно преносом потраживања у валутама на рачунима код банака.

Трансакције се највећим делом обављају на безготовински начин, а мањи део у ефективном новцу, (углавном само још у туристичком промету), и представљају потпуно незнатну ставку.

Међународне трансакције се обављају на следећи начин:

- Банке са одабраним банкама у другим земљама закључују посебне споразуме о међународној сарадњи на основу којих упостављају пословни коресподентски однос (због тога се називају коресподентске банке);
- Једна банка код друге банке отвара рачун;
- Увозници и извозници дају налоге за наплату или плаћање својим банкама;
- Банке налоге својих клијената извршавају преко својих коресподентних банака у иностранству преко контокоректних рачуна.

На основу тога можемо закључити да у реализацији платног промета са иностранством најчешће учествује већи број субјеката:

- налогодавац који издаје налог за плаћање,
- домаћа и инострана банка као посредници,
- корисник плаћања и
- централне банке - углавном као регулатори.

У нашој земљи, платни промет са иностранством обављају овлашћене пословне банке, а за потребе државе и њених органа, Народна банка Србије.

У организационом смислу, платни промет са иностранством може да буде:

- мултилатералан (вишестран) - Мултилатералан платни промет значи да свака земља може употребити, по свом нахођењу, остварене вишкове у платном промету са одређеним земљама за плаћање својих обавеза према осталим земљама.
- билатералан (двостран) - У оквиру билатералног платног промета, створена новчана потраживања у оквиру платног промета између две земље које се налазе у таквом уговорном односу могу се употребити само за плаћања у земљи у којој потраживање постоји, и то само за уговорене врсте плаћања, по уговореним робним листама. То су клириншки платни споразуми, којих у свету има све мање.

Инструменти платног промета са иностранством

У међународном платном промету не постоји универзално законско средство, нити поступак плаћања које је прихваћено у свим земљама.

Инструменти међународног платног промета

У оквиру платног промета са иностранством најчешће се примењују следећи инструменти плаћања:

- злато, ковано и у полугама, које служи за изравнавање трајнијег дефицита у платном билансу између земаља са конвертибилном валутом,
- ефектне стране валуте које представљају законско средство плаћања у односној земљи
- банкарске дознаке (клириншке, неклириншке, робне, неробне) као писмени налог за исплату на терет текућег, жиро или збирног клириншког рачуна у иностранству,
- чекови разних врста: обични, путнички, банкарски, небанкарски, обрачунски, циркуларни итд.,
- банкарско-кредитно писмо (циркуларно и обично),
- лични акредитив се доставља непосредно исплатној банци, а исплата по њему може се условити неком залогом и везати за испуњење неког услова од стране корисника,
- робни или документарни акредитив као најчешћи и најсигурнији инструмент у платном промету са иностранством.

Банкарске дознаке

Дознака је класичан – најстарији инструмент међународног платног промета који представља претечу свих осталих инструмената.

У данашњим условима пословања банкарска дознака је SWIFT налог којим налогодавац домаћој банци даје налог да у његово име дозначи назначени износ у назначеној валути, преко иностране банке, страном кориснику.

У суштини она је банкарски налог који се извршава у корист корисника у иностранству заснива се на одобравању или задуживању жиро или текућег рачуна (слично као безтовинско плаћање у домаћем платном промету, једино што се у међународном платном промету плаћање обавља на терет девизног рачуна банака који се води код коресподентске банке у иностранству или филијале, представништва или друге организационе форме мултинационалне банке у иностранству).

Процедура извршења банкарске дознаке одвија се на следећи начин:

- Налогодавац даје налог домицилној банци да изврши дознаку у иностранство
- Банка налогодавца даје налог са потписима овлашћених лица коресподентској банци у иностранству да исплати назначени износ субјекту. У налогу који домаћа банка доставља инокоресподенту налазе се диспозиције налогодавца, као и назнака да ли ће се дознака извршити на терет њених средстава која се воде на текућем рачуну код коресподентске банке, или на терет банкарског кредита који је са банком исплатиоца раније уговорен и сл.
- Када иностранна банка прими налог за извршење банкарске дознаке, дужна је да изврши налог тако што ће наложити домаћој банци да изврши налог у земљи. Банка која извршава налог по основу иностране дознаке може га реализовати коришћењем инструмента унутрашњег платног промета, односно одобравањем у корист текућег рачуна домаћег субјекта, непосредном исплатом у готову или на неки други начин.

Врсте дознака:

- У зависности од основа плаћања на *робне и неробне*. Робна дознака је она дознака чији је основ плаћања роба која је означена у фактури или којом се плаћа аванс. Неробна дознака односи се на плаћања по свим осталим основама (пружене услуге, поклони, трошкови путника и туриста).
- У зависности од смера упућивања плаћања, дознаке делимо на *лоро и ностро* дознаке. Код лоро дознаке реч је о плаћању из иностранства, које примају наше банке у корист својих комитената. Код ностро дознака плаћање се обавља у иностранству посредством наше банке.
- У зависности од постојања захтева за испуњењем одређених услова из основног уговора дознаке делимо на условне и безусловне. *Условна* банкарска дознака постоји када се приликом извршења банкарске дознаке захтева испуњење одређених услова из основног уговора. Ако се приликом давања налога банци за исплату дознаке не дају инструкције у смислу извршења банкарске дознаке, онда се говори о *безусловној* банкарској дознаци.

Документарни акредитив

Документарни акредитив представља најквалитетнији а самим тим и највише коришћен банкарски инструмент у међународном платном промету, нарочито у међународној трговини (80%) јер обезбеђује правну сигурност која је од пресудног значаја у међународној трговини)

Формира се на основу претходно закљученог уговора који се односи на куповину или продају одређеног производа.

Њиме купац осигурава да робу неће исплатити пре него што стекне право располагања над њом, а продавац се обезбеђује да се неће одрећи располагања над робом пре него што је наплати.

Реализује се на следећи начин:

- купац даје налог банци да отвори акредитив у корист страног продавца, односно корисника акредитива.
- дефинишу се сви услови и рокови за његово коришћење.
- продавац се наплаћује након обавештења од његове банке да му је отворен акредитив и након тога почиње да испуњава све услове предвиђене у тексту акредитива,
- након испуњења тражених услова продавац може да оде у банку и тражи своју наплату.

Учесници (субјекти) акредитивног посла су:

- *налогодавац* - лице које даје налог банци за отварање акредитива, најчешће и корисник робе или услуге;
- *акредитивна банка* - банка којој је упућен налог за отварање акредитива, односно банка која отвара документарни акредитив у своје име, за рачун свог комитента, а у корист трећег лица - корисника акредитива;
- *корисник акредитива* - лице у чију корист се отвара акредитив, односно продавац робе или извршилац услуга;
- *авизирајућа банка* - банка која не преузима никакву обавезу према кориснику акредитива, већ само обавештава корисника акредитива да је отворен акредитив у његову корист и саопштава услове под којима је акредитив отворен;
- *потврђујућа банка* - авизирајућа банка која прихвата самосталну обавезу да кориснику стави на располагање акредитивом предвиђен износ;
- *исплатна банка* - банка која је овлашћена од акредитивне банке да исплати акредитивни износ и изврши пријем и преглед предвиђених докумената ;
- *негоцирајућа банка* - банка која је од стране акредитивне банке овлашћена да откупи акредитивне менице, при чему овлашћење може бити посебно, када је само једна банка овлашћена за негоцирање, или може бити опште, када се као негоцирајућа банка може јавити било која банка.

У пословању се сусрећемо са разним врстама (облицима) акредитива, од којих су најважнији:

- према правцу увоза и извоза: одлазећи или ностро (домаћи увозници отварају акредитив у корист иностраних продаваца) и долазећи или дуро (инострани купци отварају акредитив у корист домаћих извозника и корисника),
- према чврстини обавезе коју на себе преузима акредитивна банка, акредитиви могу бити опозиви или неопозиви. Карактеристика неопозивог акредитива је да акредитивна банка преузима сопствену одговорност за исплату, ако су документа поднета у року важења акредитива,
- према чврстини обавезе коју узима на себе трећа банка: потврђени и непотврђени. Ако корисника акредитива обавештава трећа банка да је акредитив отворен, а не преузима никакву обавезу за исплату, то је непотврђени акредитив и тада банка одговара само за аутентичност услова из акредитива. Када трећа банка потврђује акредитив, тада корисник стиче непосредна и самостална права и према тој трећој банци,
- према моменту када се врши исплата, постоје акредитиви по виђењу и термински акредитиви. Код акредитива по виђењу, корисник може да користи средства одмах после благовремено поднетих докумената, а код терминског, то се условљава за одређени рок после подношења докумената,
- према месту исплате јављају се акредитиви - домицилирани у земљи и иностранству. Акредитив домицилиран у земљи отвара се код банке извозника. Та врста акредитива има велику предност, јер извозник долази до наплате робе одмах пошто је предао документа домаћој банци. Ако се исплата обавља код банке увозника у иностранству, тада је то акредитив домицилиран у иностранству,
- према могућности преноса акредитива на новог корисника, постоје преносиви и непреносиви акредитиви,
- према могућности обнављања постоје обични и револвинг (рототивни) акредитиви. Код обичног акредитива он се гаси по завршеном послу, а код револвинг акредитива, по искоришћењу сума, поново се обнавља на првобитни износ,
- према начину обезбеђења, у банкарској се пракси јавља и менични - акцептни документарни акредитив. Примењује се претежно код продаје робе на кредит у иностранству. Купац отвара документарни акредитив у банци продавца, уз давање меничног покрића. Продавац робе, након испоруке робних докумената својој банци, прима од ње меницу. Продавац може меницу да есконтује или да чека наплату о року доспећа.

- акредитив са одложеним плаћањем акредитива где се акредитивна обавеза банке и предаја акредитивних докумената не одвија истовремено, већ се банка обавезује да ће по акредитиву са одложеним плаћањем, у одређено време, по презентацији докумената, исплатити назначени износ у акредитиву

Технологија по којој у међународној трговинској пракси функционише документарни акредитив, регулисана је једнообразним правилима, које је донела Међународна трговинска комора у Паризу.

Документарна наплата-инкасо

У међународном финансијама - банкарству важно место заузимају инкасо послови, као посреднички, неутрални банкарски послови између повериоца и дужника, у оним случајевима у којима продавац (извозник) робе на међународном тржишту има проблем наплате своје продате робе (то може бити наплата на име ХоВ, чекова, меници, осталих потраживања).

У том случају:

- домаћа банка добија налог од налогодавца, свог комитента са инструкцијама везаним за наплату његових потраживања којих се банка стриктно придржава,
- комитент се обавезује да ће за то банци платити провизију и трошкове на име извршења датог налога,
- банка преузима документа (по робном основу),
- врши инкасо (наплату) у име свог комитента, продавца
- по реализацији противвредности (наплати потраживања од купца) исплаћује је комитенту продавцу некористећи сопствена средства.

Документарну наплату (инкасо) можемо поделити на:

- робну (робна документација) и неробну (финансијска документација),
- ностро (документа се шаљу из земље даваоца налога у иностранство путем домаће или иностране банке или директно – посредстваом само иностране банке документа се шаљу из земље даваоца налога у иностранство путем домаће или иностране банке или директно – посредстваом само иностране банке) и лоро (домаћа банка прима налог од иностране банке и онда позива домаће лице да откупи документа) документарну наплату.

Меница у међународном платном промету

Меница платива у девизи, често се појављује као инструмент плаћања и као средство обезбеђења плаћања (као кредитни инструмент у спољнотрговинском промету).

Република Србија је усвојила Женевску конвенцију о меници и придржава се њених одредаба приликом употребе.

Међународни чек

Чек представља безготовинско средство плаћања којим издавалац чека даје безуслован налог другом лицу да из његовог покрића на текућем рачуну исплати назначену суму новца кориснику чека (ремитенту).

Међународне банкарске чекове издају иностране банке и трасирају исте (вуку) на неке друге иностране банке, због чега су и најсигурнији са аспекта наплате.

Међународне чекове можемо поделити на:

- ностро чекове који се издају у домицилној земљи, а плативи су у иностранству (трансант је домаћа банка, трасат – инострана банка, а ремитент физичко или правно лице) и
- лоро чекове које издаје инострана банка (трансант) и плативи су или у иностранству или у домицилној земљи.

Кредитно писмо

Кредитно писмо као посебни облик документарног акредитива, као инструмент плаћања, непреносива и неопозива исправа, је писмени налог домаће банке, којом овлашћује банку контокорента у иностранству да лицу које је наведено у писму исплати одређену суму новца (одједном или делимично) и у унапред дефинисаном временском периоду.

Учесници међународног плаћања путем кредитног писма су:

- налогодавац издавања кредитног писма,
- банка издавалац кредитног писма,
- банка исплатилац кредитног писма,
- корисник кредитног писма - правно или физичко лице.

Кредитно писмо се може сукцесивно наплаћивати док се не исцрпи износ на који кредитно писмо гласи.

Кредитно писмо се директно предаје у руке кориснику.

Ни једна врста кредитног писма не може индосирати (пренети) на треће лице као корисника.

Исплата кредитног писма врши се преко коресподентске банке у иностранству.

Банка издавалац кредитног писма мора да регресира исплаћен износ коресподентној банци, односно да дозначи износ који је исплаћен, због чега коресподентска банка пре сваке исплате врши проверу покрића банке издаваоца.

Најчешће се користи:

- обично кредитно писмо ма коме је назначена банка асигнат код које се врши наплата
- циркуларно кредитно писмо код кога се у улози банке асигната јавља више банака код којих се може корисник обратити за плаћање.

Банкарске гаранције

Банкарска гаранција се развила из банкарског јемства (због чега спада у инструмент обезбеђења плаћања) као посебан инструмент осигурања плаћања или извршења уговорних обавеза о року, којим банка гарантује кориснику банкарске гаранције да ће њен комитент о уговореном року извршити све преузете обавезе наведене у банкарској гаранцији према кориснику гаранције, и уколико их он не изврши да ће их извршити сама банка.

Банкарска гаранција се издаје у писменом облику, и у самом тексту гаранције истакнути су њени битни елементи: налогодавац, банка која је издаје, корисник.

Врсте банкарских гаранција:

- Према врсти обавезе која се гарантује, гаранције се деле на:
  - платежне - односе на обавезу плаћања одређене суме,
  - чинидбене -односе се на гаранцију извршење посла на који се обавезао главни дужник.
- Према начину извршења саме обавезе банке, намене и других специфичности:
  - обичне,
  - солидарне,
  - непосредне и посредне,
  - нотифициране,
  - конфирмиране,

- безулсовне и условне,
- ностро (домаћа банка издаје иностраном партнеру на захтев комитента),
- лоро (инострана банка је издаје на захтев иностраних партнера, у вашу користкомитента).

У платном промету са иностранством, појављују се и супер гаранције, које представљају додатно осигурање кроз супер гаранцију одређене јаче банке.

У међународном плаћању има веома широку употребу, као једно од најпожељнијих и најсигурнијих облика обезбеђења наплате потраживања, толику да се без ње тешко може обавити било који озбиљнији или већи спољнотрговински посао.